

УДК 343.915:351.74 (477)

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.87.4.2>

ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИКИ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ У ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ МОЛОДДЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Бабакін В.М.,
*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри технологій захисту навколишнього середовища,
навчально-наукового інституту управління та захисту населення
Національного університету цивільного захисту України,
ORCID: 0000-0002-7157-0241*

Борисенко Ю.Д.,
*підприємець
e-mail. ordinaryperson063@gmail.com*

Бабакін В.М., Борисенко Ю.Д. Особливості тактики оперативних підрозділів у протидії кримінальним правопорушенням, що вчиняються молоддю в умовах воєнного стану.

У статті розкриваються особливості проведення тактики оперативних підрозділів у протидії кримінальним правопорушенням, що вчиняються молоддю в умовах воєнного стану. Висвітлено специфіку проведення оперативно-розшукових заходів, спрямованих на запобігання виявлення та припинення протиправної діяльності серед молоді в період дії особливого правового режиму. Розкрито актуальність теми щодо особливості проведення тактичних прийомів оперативними підрозділами, спрямованих на зменшення активності кримінально налаштованої молоді під час воєнних дій, зокрема зростання випадків державної зради, колабораційної діяльності, мародерства та інших кримінальних правопорушень в період воєнного часу. Окреслено систему негласних слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів, їх тактичні прийоми та форми реалізації з урахуванням особливостей воєнної обстановки. Наголошено на важливості проведення превентивних заходів, спрямованих на мінімізацію криміногенних факторів, що сприяють залученню молоді до протиправної діяльності в умовах війни. Розглянуто особливості проведення тактики ОРД при плануванні і реалізації стратегії у протидії злочинності, що має свої особливості в умовах воєнного стану. Також розглянуто специфіку кримінальних проявів серед молоді в період воєнного часу та їх детермінанти та необхідність проведення відповідної оперативно-розшукової тактики, що зумовлюється станом криміногенної обстановки на території конкретного оперативного підрозділу. Окреслено шляхи покращення ефективності взаємодії між правоохоронними органами для зниження рівня молодіжної злочинності у період воєнного стану.

Наголошується на необхідності адаптації тактики оперативно-розшукової діяльності до викликів воєнного часу та посилення координації зусиль оперативних підрозділів у протидії кримінальним правопорушенням, що вчиняються молоддю. На підставі проведеного аналізу запропоновано авторське поняття тактики оперативних підрозділів у протидії кримінальним правопорушенням, що вчиняються молоддю в умовах воєнного стану.

Ключові слова: кримінальне правопорушення, оперативні підрозділи, протидія, молодь, оперативно-розшукові заходи, негласні слідчі (розшукові) дії, оцінювання результатів, досудове розслідування, слідчий експеримент, спеціальні знання, експерт, слідчий, прокурор, суд, кримінальне провадження.

Babakin V.M., Borisenko Yu.D. Peculiarities of operational units' tactics in counteracting criminal offenses committed by youth under martial law.

The article explores the peculiarities of operational units' tactics in counteracting criminal offenses committed by youth under martial law. It highlights the specifics of operational-search measures aimed

at preventing, detecting, and suppressing unlawful activities among young individuals during a special legal regime. The relevance of the topic is emphasized, particularly regarding the tactical techniques used by operational units to reduce the activity of criminally inclined youth during military actions. Special attention is given to the rise in cases of state treason, collaborationist activities, looting, and other criminal offenses during wartime. The article outlines the system of operational-search measures, their tactical techniques, and implementation forms, taking into account the peculiarities of the military situation. The importance of preventive measures aimed at minimizing criminogenic factors that contribute to youth involvement in unlawful activities during war is underscored. The peculiarities of covert investigative (search) actions and operational-search tactics in planning and implementing strategies to counteract crime under martial law are examined. Additionally, the specificity of criminal manifestations among youth during wartime and their determinants are analyzed and the need to carry out a consistent operational and sound tactics, which is related to the state of the crime situation in the territory of a particular operational unit. The paper identifies ways to improve the effectiveness of cooperation between law enforcement agencies to reduce the level of youth crime under martial law. We agree on the need to adapt the tactics of operational-reconnaissance activities before the outbreak of war and strengthen the coordination of the efforts of operational units in the fight against criminal offenses that are starting young people. Based on the analysis carried out the authors propose a definition of operational units' tactics in counteracting criminal offenses committed by youth under martial law.

Key words: criminal offense, operational units, counteraction, youth, operational-search measures, covert investigative (search) actions, result evaluation, pre-trial investigation, investigative experiment, special knowledge, expert, investigator, prosecutor, court, criminal proceedings.

Постановка проблеми. Діяльність оперативних підрозділів свідчить, про те, що протидія злочинності ефективно здійснюється засобами застосування передбачених відомчими нормативно-правовими актами тактичних прийомів у оперативно-розшуковій діяльності, які передбачають широкий вибір певних видів оперативно-розшукових заходів, їх зміст, послідовність, місце, час, інтенсивність і межі проведення та ін. З метою ефективності проведення оперативно-розшукової діяльності при виявленні і розкритті оперативним працівникам слід правильно застосовувати тактику оперативно-розшукової діяльності.

Мета дослідження: визначити особливості проведення тактики оперативними підрозділами у протидії кримінальним правопорушенням, що вчиняються молоддю в умовах воєнного стану та запропонувати визначення дослідженого напрямку.

Стан опрацювання проблематики. Проблематику вказаного питання вивчали такі науковці, як: Л.І. Аркуша, Д.В. Гребельський, В.В. Дараган, В.В. Лисенко, М.М. Перепелиця, О.О. Подобний, В.Д. Пчолкін, О.Ф. Долженков, В.Л. Оргинський, М.Б. Саакян, О. Сліпущко, О.О. Юхно, В. Яременко та ін. Дослідження наукових праць, що висвітлюють досліджений напрям дає змогу стверджувати, що специфіка проведення тактичних прийомів оперативними підрозділами поліції України у протидії кримінальним правопорушенням, що вчиняються молоддю вченими в наявних наукових працях досліджується у межах більш широкої правової проблематики.

Вклад основного матеріалу. Тактика є широким поняттям, що використовується в багатьох сферах суспільної діяльності. Вперше термін «тактика» (від дав.-гр. *taktikḗ taktike* – мистецтво шикунання) з'явився у військовій науці, де й отримав найбільший і однозначний розвиток, адже його застосування продиктовано станом протистояння, збройної боротьби, в якій сторони переслідують цілі знищення супротивника і збереження своїх сил [1, с. 21] і є складовою частиною військового мистецтва, яке включає теорію і практику підготовки і ведення бою військовими частинами і підрозділами різних видів Збройних сил. Тактика – це сукупність засобів і прийомів для досягнення поставленої мети [2, 3].

Відомий вчений М.А. Погорецький констатує, що «... необхідність тактики у певних видах людської діяльності обумовлена наявністю протидіючої сторони щодо дій суб'єктів цієї діяльності». Що ж до поняття, то автор розділяє його на два аспекти, під першим з яких він розуміє спосіб практичної діяльності слідчого, прокурора, працівників оперативних підрозділів та захисника, а під другим – розділ науки криміналістика [4, с. 253]. За визначенням вчених, у складній роботі оперативних підрозділів Національній поліції тактика оперативно-розшукової діяльності змінюється в залежності від зовнішніх і внутрішніх обставин та факторів. У зв'язку з цим, структура тактики оперативно-розшукової діяльності характеризується поєднанням розумових процесів з

реалізації і прийняття рішень щодо здійснення конкретних оперативно-розшукових заходів у протидії кримінальним правопорушенням, що вчиняються молоддю в умовах воєнного стану оперативними працівниками з використанням джерел оперативної інформації.

На сучасному етапі відомі науковці у галузі оперативно-розшукової діяльності тактику визначають, як систему рекомендацій, способів, прийомів вивчення та аналізу конкретного оперативного провадження; проведення оперативних комбінацій; застосування спеціальних засобів оперативно-розшукової діяльності; документування та реалізацію матеріалів оперативної розробки; легалізацію оперативно-розшукової інформації тощо [5, с. 143]. При дослідженні питань сутності проведення тактики оперативно-розшукової діяльності у протидії злочинам, що вчиняє молодь, зокрема в умовах воєнного стану, активізується її діяльність у напрямі збільшення, наприклад кількості вчинення державних злочинів (державної зради, колабораційної діяльності, співпраці з окупаційною владою, співпраці з спецслужбами рф для нанесення уражень військовим ЗСУ та інфраструктурі і іншим об'єктам), а також загальнокримінальних злочинів, які не вчинялись у мирний час – мародерство, крадіжки з державних і приватних об'єктів, працівники і володільці, які виїхали або були відсутні та ін.

Враховуючи зміни у оперативній обстановці на територіях, лініях та напрямках оперативного обслуговування, оперативно-розшукова тактика відображає всі її головні риси, в тому числі й спрямованість на забезпечення задач практики у діяльності оперативних підрозділів Національної поліції України. При цьому узагальнення напрацьованих практикою форм і методів організації та проведення оперативно-розшукових заходів в умовах воєнного стану вимагає удосконалення наявної тактики і зумовлює обрання нових тактичних прийомів, зокрема й у протидії молодіжній злочинності в умовах воєнного стану, що супроводжується при виявленні вищезазначених злочинів більш широким застосуванням, а також проведенням таких негласних (слідчих) розшукових дій, як зняття інформації з каналів індивідуальних засобів зв'язку і мережі інтернет та використання зовнішнього спостереження у взаємодії з СБУ та іншими правоохоронними та військовими органами .

Продовжуючи дискусію щодо поняття тактики ОРД і за визначенням Сергєєвої Д.Б. це система наукових положень і розроблених на їх основі рекомендацій щодо здійснення суб'єктами ОРД комплексу оперативно-розшукових та інших заходів (дій, операцій, комбінацій тощо) на підставі законів та підзаконних нормативних актів, з урахуванням особливостей криміногенної ситуації, спрямованих на вирішення завдань оперативних підрозділів на визначеному етапі їх діяльності [6, с.238].

Оперативно-розшукова тактика розробляє прийоми і рекомендації здійснення тактичних оперативних заходів і операцій, як затримання або знешкодження озброєних злочинців, ліквідації бандитських угруповань, реалізації комплексних оперативно-розшукових заходів та негласних (слідчих) розшукових дій. Моделювання, як елемент тактики, виконуючи пізнавальну роль, дозволяє визначити коло осіб, причетних до вчинення злочину членами організованої групи. Зокрема, уявна модель кримінальної події формується у свідомості оперативного працівника на основі отриманої інформації [6, с. 402]. Прогнозування використовується для вироблення правильної програми дій і прийняття управлінських рішень, що забезпечують досягнення найкращих результатів при виконанні завдань протидії організованій злочинності. Як справедливо зазначають науковці, тут важливо використовувати дуже продуктивний прийом проектування схем поведінки раніше пізнаних людей в аналогічній ситуації на осіб, що становлять оперативний інтерес [7, с. 120]. Особливості тактики оперативно-розшукової діяльності можна використовувати також й при плануванні і реалізації стратегії у протидії злочинності, що має свої особливості в умовах воєнного стану. Як доречно визначав вчений І.П. Козаченко, не можна подати наперед готові рішення, визначити стереотип дій, це знищило б творчість оперативного співробітника [8, с. 10–19], що підтверджується діяльністю оперативних підрозділів й в умовах воєнного стану.

Так, в умовах воєнного стану оперативні підрозділи Національної поліції України змінюють і удосконалюють тактику оперативно-розшукової діяльності у порівнянні з мирним часом. Так, організацію і використання тактики оперативно-розшукової діяльності в умовах воєнного стану можна охарактеризувати за наступними напрямками проведення ОРД на :

- 1) на окупованих територіях;
- 2) на деокупованих територіях, враховуючи певний досвід проведення оперативно-розшукової діяльності в зоні АТО – ООС;

3) на територіях постійного дислокування оперативних підрозділів;

4) удосконалення тактики взаємодії з оперативними підрозділами інших правоохоронних органів, СБУ, військовою розвідкою, контррозвідкою, військовою прокуратурою.

У спеціальних наукових дослідженнях, з вивчення і проведення прийомів оперативно-розшукової тактики, за останні роки, у зв'язку запровадження чинного КПК України напрацьовано та прийнято багато науково-теоретичних та практичних пропозицій і рекомендацій щодо розробки загальних положень і спеціальної тактики з використанням негласних сил, засобів і методів в оперативно-розшукової діяльності.

У спеціальній літературі не існує однакових точок зору відносно поняття і сутності оперативно-розшукової тактики, Наприклад, Козаченко І.П. та інші вчені дійшли висновків, що оперативно-розшукова тактика являє собою певну систему наукових рекомендацій тактичного характеру, що базуються на принципах оперативно-розшукової діяльності, направлених на виконання органами дізнання завдань, визначених кримінально-процесуальним законом [9, с. 20], що ми підтримуємо. У той же час, на нашу думку, слід додати про врахування моніторингу у цього напрямі з боку міжнародних інституцій з питань дотримання законності у тактичних діях оперативних підрозділів при протидії й молодіжної злочинності, що на сьогодні є актуальним питанням у сфері дотримання прав людини та громадянина згідно міжнародно-правових актів, стандартів і рішень Європейського суду з прав людини.

Сучасні вчені з питань поняття і сутності оперативно-розшукової тактики поділяють її на дві взаємопов'язані частини: загальну та спеціальну тактику. Загальна тактика містить наукові положення та рекомендації загального характеру, а спеціальна – стосовно рішення конкретних оперативно-тактичних завдань [10, с. 27]. На нашу думку загальні положення оперативно-розшукової тактики є передумовою щодо розробки та застосування окремих методів і засобів оперативно-розшукової діяльності у протидії злочинності.

В умовах воєнного стану оперативні підрозділи поліції стикаються кожний день з новими викликами у своїй діяльності з частиною кримінально налаштованою молоддю. Серед них можна виділити:

1. Поступове зростання рівня агресії та жорстокості серед молоді на фоні психологічного напруження в суспільстві через воєнний стан в країні.

2. Послаблення профілактичної роботи правоохоронними органами та органами влади щодо недопущення вчинення кримінальних правопорушень молодими особами.

3. Високий рівень латентності злочинів, що вчиняє молодь через ускладнення виявлення та проведення розслідування в умовах воєнного часу.

4. Залучення окремих вікових груп осіб молодого віку на території України спецслужбами РФ у диверсійну діяльність проти України.

Вищевказане свідчить про необхідність проведення відповідної оперативно-розшукової тактики і зумовлюється станом криміногенної обстановки на території конкретного оперативного підрозділу і характеризується наступними обставинами:

1) наявністю замкнутої системи молодіжного злочинного середовища, проникнення в яке ускладнюються в силу внутрішньої та зовнішньої конспірації і суворой дисципліни та розподілу злочинних обов'язків всередині молодіжних злочинних груп;

2) розподілом сфер злочинної діяльності та виникнення на цій основі ретельно-замаскованої системи взаємовідносин;

3) прагнення злочинців до порушення загальноприйнятих норм поведінки та «корпоративних» відносин, які стимулюють кругову поруку, збуджують і підтримують почуття страху осіб причетних до вчинення злочинів і обізнаних про них осіб, штовхають їх на приховування істини. [11, 12]. Тактичні прийоми у протидії молодіжній злочинності оперативними підрозділами застосовуються у наступних напрямках:

1) при обранні тактики з запобігання, попередження, виявлення і розкриття кримінальних правопорушень;

2) у тактиці розшуку правопорушників, які переховуються від досудового розслідування та суду або ухиляється від відбування кримінального покарання;

3) при плануванні і реалізації тактики окремих оперативно-розшукових заходів;

4) у тактиці взаємодії зі слідчими, дізнавачами, правоохоронними органами, державними органами влади, ЗСУ, СБУ, військовими відомствами та ін.

Інституція оперативно-розшукової тактики та технологія викриття злочинних угруповань важлива на стадії документування та забезпечення досудового розслідування. Під документуванням розуміється сукупність оперативно-розшукових дій, спрямованих на виявлення та фіксацію фактичних даних, які мають значення для запобігання злочинам та їх викриття. В оперативно-розшуковій діяльності документування визначається як процес відображення в службових документах фактичних даних, отриманих у результаті проведення оперативно-розшукових заходів. Це спосіб відтворення реальної картини злочинного діяння, з'ясування обставин злочинних подій для того, щоб прийняти правильне рішення щодо збирання фактичних даних, які допоможуть встановити істину. Зміст документування досягається шляхом здійснення оперативно-розшукових заходів, спрямованих на виявлення злочинів, які готуються або вчиняються, отримання інформації про причетних до них осіб, пов'язаної з їх діями, обставинами, а також вжиття конкретних заходів щодо запобігання і розкриття злочинів [11, с. 38].

Аналіз практики розслідування та документування створення молодіжної злочинної організації засвідчив, що слідчі та працівники оперативних підрозділів стикаються з певними об'єктивними труднощами. До основних із них слід віднести такі: складність встановлення істинних цілей, які можуть бути досягнуті за допомогою створення злочинної організації, продуманість, зухвалість злочинів, ретельне їх планування за часом і місцем, досить складний спосіб вчинення злочину, що включає значну кількість осіб та чіткий розподіл між ними рольових функцій, тривале, ретельне і приховане спостереження за об'єктом злочину; гарне технічне оснащення та озброєність членів організованої групи [11, с. 38].

Таким чином, необхідність здійснення конкретних прийомів тактики оперативно-розшукових заходів обумовлюються задля успішного їх планування та реалізації у протидії кримінальним правопорушенням серед молоді. При цьому окрема частина сучасної кримінально налаштованої молоді виступає як об'єкт в оперативно-розшуковій тактиці, враховуючи сучасний воєнний стан.

Висновки. На підставі результатів проведеного нами дослідження наявних наукових позицій вчених ми пропонуємо визначення тактики оперативних підрозділів у протидії кримінальним правопорушенням, що вчиняються молоддю в умовах воєнного стану, як систему застосування комплексу тактичних прийомів з планування, організації і проведення оперативно-розшукової заходів для вирішення конкретних завдань під час виявлення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, вчинених молоддю в умовах воєнного стану на території, лініях та напрямках оперативного обслуговування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Оперативно-розшукова діяльність: навч. посіб. С.В. Албул, С.О. Єгоров, Є.В. Поляков, Т.Г. Щурат; за заг. ред. проф. С.В. Албула. Одеса. ОДУВС, 2023. 375 с.
2. Словник іншомовних слів. URL: [https://https://ru.wikipedia.org/wiki/Тактика](https://ru.wikipedia.org/wiki/Тактика) (дата звернення 14.02.2025).
3. Шинкаренко І.Р. Генезис та сучасні теоретико-прикладні проблеми оперативно-розшукової тактики. Оперативно-розшукова діяльність Національної поліції: проблеми теорії та практики: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Дніпро, 18 листоп. 2016 р.): у 2-х ч. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2016. Ч. 1. 212 с.
4. Погорецький М.А. Співвідношення криміналістичної та оперативно-розшукової тактики в контексті нового КПК України. Реформування системи кримінальної юстиції в Україні: кримінально-правові, кримінально-процесуальні та криміналістичні проблеми: зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. з нагоди 10-річчя Ірпінської фінансової юрид. акад. та 80-річчя з дня народження відомого вченого – криміналіста сучасності, д.ю.н., проф. Бахіна В.П. Ірпінь, 2012. 372 с.
5. Оперативно-розшукова діяльність та негласні слідчі (розшукові) дії (Загальна частина). / [Василинчук В.І., Никифорчук Д.Й., Черней В.В. та ін.]. Київ ДП “Розвиток”, 2013. 236 с.
6. Приполов І.І., Лизогубенко Є.В. Тактика протидії злочинності підрозділами кримінальної поліції України: професійна готовність оперативного співробітника. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 3. С. 400–403.
6. Сергеева Д.Б. Щодо визначення поняття «організація» у криміналістичній науці. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2012. № 2. С. 232–240.

7. Тактика оперативно-розшукової діяльності : навч.метод.посіб. / за заг. ред. Д.Й. Никифорчука. Київ, 2015. 325 с.
8. Козаченко И.П. Оперативно-розыскная профилактика (правовые и организационно-тактические вопросы): монография. Киев: КВШ МВД СССР, 1991. 681 с.
9. Козаченко И.П. Тактика применения средств и методов ОРД в профилактике и раскрытии преступлений. Киев: КВШ МВД СССР, 1988. С. 10–19.
10. Євтушок В.П. Правові та організаційні засади оперативно-розшукової тактики: Дис. ... канд. юрид. наук.: 21.07.04 – оперативно-розшукова діяльність. Львів: ЛІВС при НАВСУ, 1999. С. 27.
11. Недопущення типових помилок документування діяльності організованих злочинних груп: метод. рек. МНД УП БОЗ при РНБО України, ГПУ, НАПУ. / [М.В. Гребенюк, І.І. Тупеляк, О.Б. Комарницька та ін.]. Київ, 2018. 84 с.
12. Щербинський К.С. Оперативна профілактика розбоїв, які вчиняються неповнолітніми. *Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка*. 2019. Вип. 1 (85). С. 244.